

Marij Pregelj: Motiv z Barja

Zapiski

ČIGAVI SO FRISINŠKI SPOMENIKI?

V tem vprašanju je treba najprej dobro ločiti drugi frisinski odlomek od prvega in tretjega. Prvi in tretji frisinski spomenik sta namreč doslovno prevedena po starih nemških vzorcih, brez dvoma že pred prihodom sv. Cirila in Metoda; dvomljivo pa je, če sta bila že zapisana. Ciril in Metod ter njuni učenci so ju uporabljali, zapisali in jima vtisnili nekaj rahlih znakov cerkvenoslovanskega knjižnega jezika, a v jedru je ostal prejšnji karantansko-slovenski prevod z okorno suženjsko odvisnostjo od izvirnika. Nasprotno pa je drugi odlomek, spovedni nagovor (govor, pridiga), po obliki in vsebini veliko samostojnejši, po jeziku in slogu pa bolj cerkvenoslovenski.¹ Doslovnega nemškega ali latinskega izvirnika zanj niso našli in ga ne bodo. Sestavljen je po zahodnih predpisih v okviru rimskega spovednega obreda ali reda (*ordo poenitentiae*), kakor je ohranjen v staroslov. spovednem redu Sinajskega evhologija, in spada v njegov okvir, a je podobno samostojen kakor ta stsl. spovedni red.

¹ Zl. DS 1942, str. 122—129.

Spovedni red Sinajskega evhologija je sestavljen po obrazcu rimskega obreda. Vmes je ena spovedna molitev doslovno prevedena po starem nemškem vzorcu. A spovedni pouk z raznimi opomini in nagovori, celo po tesni naslonitvi na zahodne vzorce, vendar še samostojno spaja vzhodne in zahodne prvine; temu se pridružuje še samostojno bogoslovno in književno izražanje Ciril-Methodove šole, kakor je prof. R. Nahtigal dokončno dokazal v kritični izdaji Sin. evhologija (gl. DS 1942, 309—313). V to vrsto opominov k skesani spovedi spada drugi frisinski spomenik. Prvi in tretji frisinski spomenik pa sta po jeziku, po doslovni odvisnosti od nemških vzorcev, a tudi po vsebini podobna omenjeni spovedni molitvi Sin. evhologija. Ta sorodnost nam bo pomagala odgovoriti na vprašanje, postavljeno v naslovu.

Vprašanje je z drzno potezo sprožil A. I. Isačenko (docent v Bratislavi) v knjigi *Jazyk a povod frisinských pamiatok*; izdala Slovaška akademija znanosti v Bratislavi 1943. Priznava zgoraj označeno razliko med posameznimi frisinskimi odlomki, a vse tri proglašaja za staroslovenske (cerkvenoslovanske) spomenike velikomoravske redakcije; iz Velike Moravske

so prešli v slovensko okolje in tam dobili nekoliko slovenskih znakov. V tej skrajnosti je vprašanje nepravilno zastavljeno in pogrešno rešeno. Isačenko netočno trdi, da vsi (ali skoraj vsi) slovenski znanstveniki skušajo vse jezikovne posebnosti izvajati iz slovenščine. F. Ramovš je pač zapisal trditev, da se ne da dokazati ožja, literarna zveza med fris. spomeniki in med cerkvenoslovanskimi teksti. A tega ni zapisal v strogo znanstveni razpravi marveč v kratkem poljudnoznanstvenem uvodu k izdaji fris. spomenikov. Zdi se pa, da priznava vplive ustne tradicije. Tudi naši jezikoslovci trdijo, da brez Cirila in Metoda ne bi imeli frisinških spomenikov. To so ugotovili veliki jezikoslovci že na koncu preteklega in v začetku našega stoletja. To odločno poudarja ne le Jagić, marveč tudi Vondrák i. dr. Ta neizpodbitna znanstvena ugotovitev in tradicija je edino varna podlaga za nadaljnje delo. Poudarja jo tudi Isačenko, a jo skuša pristransko izkoriščati v prid Slovakom, ki so mu na svoji univerzi dali priliko za znanstveno delo. A Slovaki ne terjajo takšne nagrade za svojo gostoljubnost. Slovak dr. S. Peciar v časopisu »Slovenské Pohľady« 1943, str. 457—459 odklanja pretirane Isačenkove dokaze iz besednega zaklada.

Glede 2. frisinškega spomenika Isačenko pravilno sodi, da se po slogu in jeziku bistveno razlikuje od 1. in 3. odlomka. Pretirano pa trdi, da je bil prvotno napisan v cerkveni slovanščini pod slovaškim vplivom. Takšno trditev bi bilo celo pri obširnejših spomenikih težko tako izključno dokazati, da bi izrečno izključevali panonskoslovenske vplive, kakor dela Isačenko. Panonske in moravske (slovaške) prvine se ne dajo kar tako lahko ločiti. Slovenska znanost ni tako pokrajinsko usmerjena. V spovednem redu Sin. evhologija je ena spovedna molitev dobesedno prevedena po nemškem obrazcu, a po vsebini in jeziku zelo sorodna 3. fris. spomeniku (nekoliko tudi prvemu). Prof. Nahtigal v svoji izdaji Sin. evhologija (str. 209) pa širokosrčno izjavlja, da se po izrazih ne da z gotovostjo dognati,

če je bila prvotno prevedena v moravsko (slovaško) ali slovensko narečje. So pač spomeniki, ki so skupna last dveh ali več slovanskih narečij, ko je dovolj dognano, da ta narečja v 9. stoletju niso bila tako različna kakor danes. To velja zlasti o cerkvenoslovanskih spomenikih. Izvirni govor Clozovega glagolita in 2. frisinški odlomek sta takšna prav značilna skupna moravska (slovaška) in panonska spomenika, seveda v zelo različnem smislu. Nič nimamo proti trditvi, da je bil frisinški spovedni nagovor napisan na slovaških tleh, a z uporabo starejšega slovenskega odlomka, potem pa prenesen v Panonijo in naposled v Karantanijo, kjer je postal slovenska lastnina. A veliko verjetnejše je tradicionalno mnenje strokovnjakov, da je frisinški slovenski nagovor tudi po izvoru panonski spomenik. K temu je treba dodati, da je bil raben in rabljen tudi v Moravski (Slovaški) kakor je tudi verjetno, da sta bila tam rabljena tudi prvi in tretji frisinški odlomek. Glede drugega frisinškega spomenika torej odklanjamo izključevanje v prid Slovencem, a tudi nasprotno v prid Slovakom.

Slovenski frisinški nagovor zbuja nadalje še to vprašanje, je li po vsebini izvirno cerkvenoslovanski, ali pa je prevod iz latinščine ali nemščine. Isačenko naglaša dvojje: 1. bistveno jezikovno in stilno razliko od prvega in tretjega fris. spomenika, 2. veliko stilno dovršenost in zvezo s cerkvenoslovansko knjižno tradicijo. Oboje je pravilno. Iz tega izvaja, da je frisinški nagovor izviren, a ne prevod. Ta trditev pa je pretirana in v toliko nedokazana ter dvoumna. Nasprotuje namreč dokazani ugotovitvi, da frisinški spovedni nagovor spada v okvir zahodnega obreda in da je sestavljen po zahodnih navodilih ali vzorcih, a ne dobesedno ali suženjsko, temveč svobodno in v toliko samostojno. Med polno vsebinsko izvirnostjo in suženjskim prevodom so torej stopnje; glede na takšne stopnje je treba izvirnost natančneje opredeliti. S tem je zvezano vprašanje zahodnih in vzhodnih prvin.

Vondrák je v frisinškem go-

voru našel presenetljive podobnosti z zahodnimi navodili in vzorci za spovedne nagovore. Poznejši poskusi v zahodni smeri po gradivu in dokazni moči daleč zaostajajo za Vondrákom. Jagić pa je opozoril na prav tako presenetljive podobnosti s cerkvenoslovan. in grškim izražanjem. Pravilnost teh Jagićevih ugotovitev je za njim priznal tudi Vondrák. Jagićev dokaz sem nadaljeval in dopolnil z bogoslovnim gradivom, a z upoštevanjem Vondrákovega dokazovanja zapadnih prvin. Ugotovljeno je, da drugi frisinški spomenik ne le v jeziku, marveč tudi v vsebini spaja vzhodne in zahodne sestavine. Vtisnjen mu je znak Ciril-Methodove šole, ki svojstveno spaja vzhodne in zahodne prvine celo v prevodu rimske maše, še bolj pa v Sinajskem evhologiju in sorodnih spomenikih.

Zaradi tega je vprašanje drugega frisinškega spomenika obenem jezikoslovno in bogoslovno, kot jezikoslovno in slovstveno zgodovinsko hkrati slovensko (in slovaško) in cerkvenoslovansko, kot bogoslovno hkrati zahodno in vzhodno. Za znanstvenike je velika nevarnost, da omahnejo v eno ali drugo skrajnost, da pretiravajo eno smer, a prezro drugo. Kdor ni v izvorniku proučil stsl. Žitja Konstantina, ne bo videl, kako se drugi frisinški spomenik ujema s Cirilovimi izjavami v 9. in 11. poglavju tega Žitja, v zvezi s 4. poglavjem. Kdor ne pozna Sinajskega evhologija, govorov Klimenta Bolgarskega, Supraseljskega rokopisa in sorodnih spomenikov, ne bo opazil cerkvenoslovanskih in vzhodnih oblik v našem najstarejšem književnem spomeniku. Tu ne gre le za ideje in osnovne oblike, ki so sveto-pisemske in občnokrščanske, temveč za posebni način izražanja, za stilizacijo idej. Treba je poznati cerkvenoslovanski jezik. Vrh tega je za pravilno oceno odločilna okolnost, da je drugi frisinški spomenik po soglasni sodbi slavistov Jagića, Vondráka i. dr. le odlomek, ker je bil v zbornik frisinškega škofa prenesen zelo okrnjeno. Zaradi tega ga moremo vsebinsko pravilno oceniti le v zvezi s sorodnim govorom Kli-

menta Bolgarskega, a temu govoru je tako očitno vtisnjen znak Cirilove bogoslovne miselnosti, da je po njem še tesneje zvezan z drugimi stsl. spomeniki. Samo v tej zvezi je bil fris. nagovor res poljuden, lahko razumljiv in primeren za osnovni pouk; samo v tej zvezi ga moremo znanstveno oceniti. Kdor ne pozna te odločilno važne zveze in na kogar je vplival predsodek, da sta Ciril in Metod brez uspeha šla skozi Moravsko in Panonijo (ta predsodek je deset let vladal v naši znanosti), ta bo frisinške spomenike ocenjal bolj ali manj soglasno s takšnim okvirom in v takšni luči.

Čigavi so torej frisinški spomeniki? So panonsko- in karantansko-slovenski, a prekvašeni s cerkvenoslovanskimi oblikami, zlasti drugi. Brez Cirila in Metoda ne bi imeli frisinških spomenikov. Drugemu frisinškemu spomeniku je v jeziku, slogu in vsebini tako svojstveno vtisnjen znak Ciril-Methodovega načina izražanja in mišljenja, izvirno združujočega vzhod in zahod, da spada med najznamenitejše srednjeveške spomenike krščanske pismenosti vseh narodov. Po pomenljivosti presega slovenske meje. Brez bojzani za našo duhovno lastnino smemo priznati, da so ga rabili tudi stari Moravljani, predniki Slovakov, in da ga je Ciril-Methodova književna in bogoslovna šola tudi njim namenila in tudi zaradi njih tako svojstveno oblikovala ali preoblikovala. Sorodni Klimentov govor še posebej priča, da frisinški slovenski nagovor po svoji porabnosti ni bil stisnjen v panonske meje.

Kakor nam spomin panonskega kneza Koclja ne daje povoda za bojno napoved Slovakom (Moravljanom in sosedom), tako so nepotrebni in neprimerni tudi takšni prepiri o lastništvu frisinških spomenikov. Ne z ozkosrčnim izključnim prilaščanjem starih spomenikov, ampak s stvarnim znanstvenim razumevanjem njihovih mirno združujočih izročil bomo dokazali svojo zrelost in pravico do življenja.

F. Grivec